

ÖSTÄNGS GÅRD, DEL 3

– VIKTEN AV NÄTVERK OCH ANDRA MÄNNISKOR

JONAS DAHL OCH YLVA LUNDIN

Den som tagit över en gård som funnits i släkten tidigare tar inte bara över gården utan också de nätverk som finns som en säkerhet runt gården och dess invånare. Den som flyttar ut på landet som stadsbo får själv bygga det kunskaps- och säkerhetsnät som behövs. I den här artikeln ska vi beskriva våra tankar om det och hur vi har gått till väga.

Om gården du flyttat till finns i dina hemtrakter så är det inte ovanligt att släkten bor i närheten, och kanske finns till och med föräldrarna kvar i ett hus på gården. I vårt hus på Östäng har det funnits tre lägenheter samtidigt. Här bodde syskon och föräldrar i var sin bostad och alla var de verksamma på gården. Kunskapen hos de äldre fanns tillgänglig och de yngre lärde sig förmodligen genom att redan som barn först härma sina föräldrar och sedan utföra sysslor. Vi vet inte hur många vuxna som bott i det här huset och varit verksamma på gården samtidigt, men vi inser att en gård på 34 hektar omöjligt kan skötas av två personer om man inte gör sig beroende av inköpta tjänster eller dyra stora maskiner.

Är man uppvuxen på en gård har man dessutom ett kunnande som vi aldrig kommer att komma i närheten av även om vi bor kvar på gården resten av våra liv. Båda dessa saker, brist på kunskap och nätverk, var vi medvetna om när vi trots allt köpte Östängs gård 2014.

Släkt och vänner

Redan första året bjöd vi in alla vi kände till arbetsdagar. Det ska man passa på att göra i början eftersom det är så många som är nyfikna på gården och gärna kommer ut en dag och hjälper till. Första sommaren

är de utflyttade en attraktion med stor dragningskraft. Attraktionen minskar ganska snabbt med åren, så den första sommaren är viktig. Vår första arbetsdag planerades noga och blev effektiv. Vi hade köpt på oss begagnade arbetskläder och stövlar i de flesta storlekar. Spadar, skyfflar, räfsor likaså. Det grävdes odlingsbäddar, klövs ved, målades och stängslades. Vi fick möjlighet att visa upp vår gård och umgås med vänner och släkt. När man precis har köpt en gård finns det annars stor risk att man inte får gjort något första sommaren då alla man känner är nyfikna och vill komma ut och titta på gården och fika i trädgården. Det kan vara väldigt stressande när listan med högprioriterade projekt inte krymper av allt fikande. Då blir ett par sådana här öppna arbetsdagar, när alla man känner blir inbjudna, ett bra sätt för alla att få se gården, känna att de hjälper till, och för nyblivna gårdsägare är dessa insatser ovärderliga.

Arbeta och umgås

Vi försöker se till att människor känner sig välkomna till gården, men vi är ganska noga med att sätta upp gränser så att vi inte känner oss invaderade. Oftast innebär det att de som kommer ut deltar i det arbete som pågår. Hade vi tänkt att göra något där vi inte vill ha hjälp så ändrar vi oss och gör något där hjälpen är välkommen. På så sätt kan vi få saker gjorda och frigöra tid för det vi egentligen tänkt göra en annan dag. När människor känner sig välkomna och uppskattade kommer de gärna tillbaka, och vi har flera sådana personer som lever "vanliga" liv men som vill komma ut då och då. Första året kom Sara och Guillaume regelbundet ut och tränade på gårdsliv. De byggde vårt utedass, vår hönsgård och en dörr till ladugården. Idag bor de själva på

en gård i närheten och har blivit våra långgrannar. Vi hjälper varandra när det behövs. Agneta, en före detta kollega, älskar att måla och har målat alla portar, flera väggar och insidan på wwoof-huset, och hennes man Lasse är en finsnickare av rang och har byggt en specialdesignad trappa i wwoofhuset och diverse portar och fönsterbågar. Lesley och Milú kommer med oregelbundna mellanrum och hjälper till med det som behövs just för tillfället. De uppskattar att få komma ut och göra nytta och vi uppskattar dem. Vi är väldigt glada för alla timmar som dessa människor delar med sig av. Självklart ser vi till att det finns gott om fika och lunch till alla som är med i arbetet.

Anordna kurser

På våren 2015 anlade vi en skogsträdgård. Vi hade inte mycket kunskap på det området så därför ordnade vi en kurs med Bosse Blomqvist som kursledare. 25 deltagare hjälpte till att planera skogsträdgården och planterade också merparten av de träd och buskar som finns idag. Vi har fortfarande mycket jobb kvar att göra när det gäller markskiktet, men det får vi ta tag i när vi hinner med. Det viktigaste var att få ner alla träd och buskar som behöver flera år på sig för att växa till sig innan de ger skörd. Skogsträdgården är anlagd på gammal skogsmark, vilket gör att vi har en hel del problem med slyuppslag, men det är en idealisk plats i söderläge mellan två dammar som hjälper till att hålla en jämnare temperatur. Idag har vi sishuanpeppar, valnötsträd, persikor, mirabeller, jostabär, koreansk silverbuske, kinesiska päron, minikiwi, mullbär och mycket mer. Utan kursen hade vi aldrig kommit igång så pass bra som vi gjorde.

"Att ordna kurser i det man själv inte kan är ett sätt att lära sig nya saker samtidigt som även andra får chans att lära sig, men det blir också ett sätt att knyta nya kontakter"

Eftersom vi vill ha mycket fruktträd så ordnade vi även en kurs i att ympa äppelträd och fick på så sätt flera nya träd som vi har planterat på gården. Flera av deltagarna från skogsträdgårdskursen återkom även på denna kurs och många av dem har vi fortfarande kontakt med.

När vi skulle göra en mur i vårt nybyggda orangeri så hyrde vi in Malena Kinberg från Mamma mur som var med oss i två dagar och murade, men framför allt lärde hon oss hur man murar. Egentligen hade vi nog tänkt att göra även detta som en kurs, men på grund av corona fick det bli bara vi och våra vänner Magnus och Maria samt Malena. Efter två dagar hade vi gjort en tredjedel av muren, men vi hade framför allt fått tillräckligt med kunskaper för att mura färdigt själva.

Att ordna kurser i det man själv inte kan är ett sätt att lära sig nya saker samtidigt som även andra får chans att lära sig, men det blir också ett sätt att knyta nya kontakter och man lär sig alltid saker av övriga kursdeltagare. Det blir också ett trevligt sätt att umgås där man knyter nya kontakter som man kan ha andra utbyten med framöver. På våra kurser har vi bland annat träffat Eva som är en fantastisk odlare av blommor. Av henne har vi lärt oss mycket om olika blommor och vi har dessutom fått mängder av plantor när hon delat sina egna, vilket vi, våra bin och andra insekter är väldigt tacksamma över.

Traktens resurser

I början när vi flyttat hit var det mycket jobb med att röja ut i alla utrymmen. Under det arbetet tittade vi mer noggrant på gårdens byggnader.

Gemensamma arbetsdagar gör att mycket blir gjort på en dag. 1. Plantering av äppelträd. 2. Stängsling av äppelodling. 3. Utläggning av organiskt material i odlingen.

Vi upptäckte läckande tak, ruttna bjälkar och andra mindre positiva överraskningar. En dag när vi kom ut i ladån såg vi att väggen in mot ladugården hade börjat luta och var 30 centimeter ifrån sitt ursprungliga läge i ovankant. Problemet med det var att hela takkonstruktionen på ladugården vilade på den väggen. Vi kunde ingenting om ladugårdsbygge, men efter att ha frågat runt bland grannar fick vi tag på en pensionerad timmerman från trakten som kunde ge oss råd. Vi fick använda traktorn för att knuffa tillbaka väggen och ersätta de delar av takstolarna som hade ruttnat. Vi lyckades utifrån den äldre timmermannens råd få ordning på väggen. Det blev inte speciellt snyggt men vi räddade byggnaden. Det är ganska typiskt för vårt liv på landet. Vi lär oss när saker händer och blir allt mer varma i kläderna.

Ju fler kontakter bland traktens människor vi får desto lättare är det att hitta fram till den kunskap vi behöver. Efter sex år upptäcker vi fortfarande nya människor i närheten som har en färdighet eller kan tänka sig att hyra ut en maskin. Det finns inga annonser eller skyltfönster. Det som krävs är att vi råkar ställa rätt fråga till rätt person vid rätt tillfälle.

Våra hönor bor i två husvagnar som vi köpt billigt från vår lokala husvagnsförsäljare. Vi försöker i första hand leta befintliga resurser i närområdet och köper säd från en KRAV-bonde i grannbyn, halm av bonden på andra sidan asfaltsvägen, järnvaror i den lokala järnaffären osv. Ju mer vi själva gynnar det lokala näringslivet desto fler kontakter knyter vi, vilket i längden naturligtvis gynnar även oss.

Vi har lite för stor gård för att vi ska hinna utnyttja allt så vi arrenderar ut två skiften till vår granne. Han har också ett gäng kvigor som betar tillsammans med våra får på somrarna. Det ger oss tillräckligt stort betestryck för att hålla betesmarkerna öppna. Arrendet har också gett oss en värdefull kontakt i Richard som vi ofta frågar om råd. Av honom har vi också köpt en hel del redskap när han har bytt upp sig.

När vi skulle börja sälja grönsaker hade vi inte någon riktigt bra kanal. Det här var innan reko-ringarna började komma igång och första året sålde vi allt via en lokal ekologisk butik. Problemet med det är att butiken måste lägga på för att betala löner och hyra. Våra marginaler är för små för att det skulle fungera, trots att tanken på ett samarbete var självklar från början. Året därpå startade vi, med stöd från Leader, en lokal matmarknad inne i Alingsås. Vi hade kunnat välja att sälja våra grönsaker på torget men kände att vi inte ville associeras med billiga importerade kläder och plastprodukter. Istället tog vi genom projektet kontakt med alla matproducenter vi kunde komma på i vårt närområde och frågade om de ville vara med på marknaden. Markägaren upplåter marken utan kostnad till oss och på området finns Hus till Hus som är en återbruksaffär, Ullabutta sömnad och design som säljer egendesignade kläder och så Nolbygårds Ekocafé och bageri. Alla dessa rörelser mår bra av att fler rör sig på platsen och är därför positiva till marknaden. Marknaden har varit igång varje sommar sedan 2016 och öppettiderna har varit desamma. Alla lördagar från och med helgen efter midsommar till och med september månads utgång. Som minst har det varit sex säljare och som mest tretton. De har kommit att bli ett viktigt nätverk och kollegor, och vi sporrar och tipsar varandra för att vi alla ska bli ännu bättre producenter. Där har vi också fått kontakt med säljare som tipsar om bra tillfälliga marknader att vara med på, vilket ökat vår försäljning av grönsaker.

Gårdssamverkan

Idag sköts många små gårdar av en eller två vuxna som dessutom ofta lönearbetar på annat håll. Det gör det svårt att få större arbeten genomförda och verksamheten blir sårbar vid sjukdom. Det gör det också svårt att kunna ta ledigt och resa bort. Under 2017 och 2018 har vi med stöd från Leader genomfört ett projekt kallat Gårdssamverkan och mobilt mysteri. Sex gårdar har ingått i projektet.

"Ju mer vi själva gynnar det lokala näringslivet desto fler kontakter knyter vi, vilket i längden naturligtvis gynnar även oss."

4. Många människor målar snabbt en fasad med rödfärg.

5. Fika och lunch under arbetsdagarna är viktiga inslag.

Vi ville inom projektet testa en modell där flera gårdar samverkar och lär känna varandra och varandras verksamheter, sporrar varandra och prövar nya vägar. Under två säsonger har vi därför genomfört arbetsdagar hos varandra. Varje gård har haft rätt att ta ut en arbetsdag per år, då vi träffats på gården och genomfört större arbeten. Det är fascinerande att se vad man hinner på en dag när man är många. Första årets arbetsdagar:

- Östängs gård: Plantering av 75 äppelträd samt stängsel av 0,5 hektar med viltstängsel
- Snickarbo: Lieslätter av äng samt hässjning, trädfallning
- Edshults gård: Hamling av träd samt rensning och rivning av loft i ladån
- Ränne gård: Rövning av lada både på loft och undervåning

En arbetsdag går till så här: Den ansvariga gården bjuder in, ger viss information om vad som ska göras och specificerar om extra verktyg behöver tas med. Vi träffas sedan på gården på morgonen och går igenom arbetet för dagen. Oftast är det mer än en syssla som ska göras och då väljer var och en vad den vill göra. Vi äter gemensam fika och lunch och tar oss då också tid att umgås och lära känna varandra. Sedan fortsätter arbetet till klockan 16.00. Alla vuxna i projektet som har möjlighet deltar. Är man upptagen med annat är det okej att utebli, men alla gårdar har varit representerade vid i stort sett alla tillfällen. Till arbetsdagarna har vi också bjudit in andra intresserade att delta. Det finns många människor som längtar ut till landet och som vill ta del av arbetet och träffa personer som redan är verksamma på landsbygden. Som mest har vi varit 20 vuxna deltagare. En detalj som vi har lärt oss är att dagens värdar inte ska räkna med att få arbeta själva. I början försökte värdarna hinna prestera på samma sätt som gästerna, men vi har gett upp den strategin. Värdarnas tid går mest åt till att hämta extra redskap och pinaler, förklara i detalj samt fixa mat och hålla koll på vätske- och kaffepausen.

Att samäga

Under projektet ville vi också testa gemensamt förvaltande och ägande av resurser. Vi byggde därför tillsammans upp ett mobilt musteri som står på en släpkärra. Den innehåller en kross, en press, en genomströmnings-pastöriseringsapparat och en bag-in-box-fyllare. Musteriet ger gårdarna en möjlighet att få en liten inkomst vid sidan av annat som produceras på gården. Det ger oss också något som knyter oss samman och en möjlighet att träna på samverkan, marknadsföring och att sälja, vilket vi alla har god nytta av att bli bättre på.

När en gård utnyttjar musteriet så betalar vi in en viss summa per liter tillverkad must. Det gör att vi långsamt sparar ihop ett gemensamt kapital som vi kan använda för vidare investeringar framöver.

Det är många saker som man kan ha nytta av på en gård men som inte behöver ägas av var och en. Under projekttiden har vi börjat diskutera flera saker som vi skulle vilja samäga som t ex bobcat, minigrävare, mobilt sågverk, flismaskin och tvåhjulstraktor. Ett stort problem i ett småbruk är att det alltid finns saker som behöver göras men en begränsad tid att göra det på. Enkla maskiner som samägs kan göra stor skillnad. När vi hyrde en maskin för utgödsling tog arbetet bara en dag för en person. Det kan jämföras med en hel veckas arbete för två personer, vilket var fallet när vi gjort det för hand tidigare år. Det är ohållbart att varje gård ska skaffa alla maskiner, men samägande och inköp av begagnade maskiner kan göra stor skillnad. Utan gårdssamverkansprojektet, där vi umgåtts och lärt känna varandra, hade tankar på samägande inte

”Det är ohållbart att varje gård ska skaffa alla maskiner, men samägande och inköp av begagnade maskiner kan göra stor skillnad. Utan gårdssamverkansprojektet, där vi umgåtts och lärt känna varandra, hade tankar på samägande inte varit möjligt.”

varit möjligt. Det kräver tillit och tilltro att äga saker ihop. Efter två år i vårt gemensamma projekt känner vi en samhörighet som gör att vi kan våga satsa framöver. Det gör också att vi har startat en ekonomisk förening. Vi har därmed kunnat söka ett livsmedelstillstånd för vårt mobila musteri i stället för att varje gård ska söka för sin verksamhet. Många möjligheter öppnar sig när man väl lär känna varandra.

Våra resilienskollegor

2012 gick vi en kurs i permakultur. Där träffade vi flera människor som vi kom att hålla kontakten med. När vi köpte gården 2014 bjöd vi in flera av dem för att de skulle titta på Östängs gård och fundera över hur vi skulle kunna skapa en resilient gård. En resilient gård är en gård som kan klara utmaningar och kriser utan att övergå i sämre tillstånd. De var här i tre dagar som inleddes med att vi presenterade våra tankar och visade runt. Sedan satte de sig och funderade, ritade och skrev, och sista dagen presenterade de en ”wild design” på vår gård i form av skisser, kartor och listor. Deras arbete har sedan legat som underlag för vårt arbete på gården. Det är inte så att vi följt deras tankar och idéer till punkt och pricka, men många saker vi gjort fanns med i deras förslag. Alla inblandade parter

tyckte att det var en rolig träff, och vi har sedan fortsatt så att vi varje år besöker en gård. Nätverket har utökats med två personer. När alla gårdar har besökts så går varvet runt igen. Det innebär att vi har haft två besök på Östäng och andra gången utvecklades designförslaget utifrån vad vi hade genomfört på gården.

Tips till dig som vill starta ett gårdssamverkansprojekt

- Ta reda på vilka småbruk som finns i din närhet/kommun.
- Ta kontakt och bjud in till en träff där ni lär känna varandra och där alla får berätta kort om sin gård och sin verksamhet.
- Presentera idén med gemensamma arbetsdagar. Förklara syftet och vinsterna enligt ovan.
- Var noga med att bestämma vilka tider som ska gälla samt hur ni gör med fika och lunch. Antingen står gården som ansvarar för arbetsdagen för fika och lunch till alla eller också tar alla med sig egen lunch och fika. Vår erfarenhet är dock att det har en positiv effekt om de som kommer och arbetar blir bjudna på lunch och fika. Se i så fall till att detta går att förbereda i förväg så ingen blir upptagen i köket under arbetsdagen.
- Bestäm datum för era arbetsdagar.
- Se till att ni har en sändlista via e-post alternativt en grupp på internet där ni kan kommunicera med varandra.
- Räkna med att de som är värddar för dagen får en arbetsledande funktion med att till exempel se till att allt material och verktyg finns på plats, förklara och visa. Som värd hinner man inte delta så mycket i själva arbetet.
- Börja varje arbetsdag med en kort presentation av gården och en genomgång av dagens arbete. I bakhuvudet har alla som äger en gård minst ett stort arbete som känns övermäktigt för en eller två personer. Nu kan det bli av!
- Avsluta varje dag med en sammanfattning av vad ni har fått uträttat och ett tack till dem som har deltagit.
- När ni har genomfört några arbetsdagar så bestäm gärna en träff där ni diskuterar igenom om ni vill utöka samarbetet på något sätt. Alla gårdar måste inte ingå i alla samarbeten, utan försök hålla en öppen attityd så att ingen känner sig tvingad att delta.

6-7. Våra resilienskollegor studerar kartor och verkligheten och ger oss förslag på hur vi kan designa verksamheten.

8. Wwoofare som skördar grönsaker. 9. Wwoofare som byggt om en balvagn till färtransport. 10. Försäljning av grönsaker på Nolbygårds Matmarknad.

Det är inte bara dagarna på den egna gården som är värdefulla utan också att få vara med och göra wild designs på de andra gårdarna. Det väcker mycket tankar och ger nya idéer kring den egna verksamheten. Arbetet har också kommit att handla allt mer om sociala, mänskliga frågor än fysisk design av själva platsen. Med tiden har vi blivit ett tigt gäng som tar kontakt och finns tillhands för varandra även mellan träffarna. Utan hållbara mänskliga liv på en plats är den fysiska designen inte mycket värd. Det är gott att ha kunniga människor att fråga till råds när man behöver.

Praktikanter

Med åren har vi tagit emot allt fler praktikanter som läser till grönsaksproducenter. De kommer ofta cirka 10-15 dagar under våren eller hösten och är med i arbetet för att få en inblick i vad det innebär att vara småskalig grönsaksproducent. De utför ofta ett väldigt bra arbete under tiden de är här men det är inte något man kan räkna med. Bara i vår kommun skulle vi behöva flera hundra grönsaksproducenter av vår storlek för att täcka invånarnas grönsaksbehov, så vi ser det som en viktig uppgift att bidra med praktikplatser för att få fler att våga satsa. Vi har också haft praktikanter som riktat in sig på skogsträdgårdsskötsel och en som gick en utbildning i kulturlandskapsvård.

Wwoofare

Vi tar också emot wwoofare (world wide opportunities on organic farms) under sommarsäsongen. En del av dem kommer till Sverige och wwoofar för att få en billig semester, men allt fler är inriktade på att lära sig mer om att sköta en gård och många av dem drömmer om att i framtiden flytta till Sverige. De bidrar också till att utveckla vår gård. Vi har ett ganska strikt upplägg som av wwoofarna upplevs som flexibelt och varierande. Vi träffas på gårdsplanen klocka åtta och säger hej, sedan går wwoofarna och tar hand om djuren. Därefter följer hårt

kroppsarbete fram till fika. Det kan vara att bära ved, att gräva dike, att stängsla eller något annat som kräver muskler. Eller något arbete som är riktigt skitigt. Efter fika och fram till lunch arbetar vi i odlingarna och efter lunch får wwoofarna välja arbetsuppgifter från en lista. Det är jobb som det inte är någon panik med att få gjorda men som förr eller senare behöver göras. Att de själva får välja gör stor skillnad.

Vi har haft wwoofare som har valt att sätta in nya rutor i våra sju ladugårdsfönster. Det är tolv rutor i varje fönster, så 84 rutor skar de till och kittade fast. En wwoofare anlade en sparrisbädd för 100 plantor och ytterligare någon tog på sig att skrapa färg varje eftermiddag. Att vi ger dem ansvar och frihet gör att de allra flesta lägger ner mycket tid och omsorg på sina projekt. Från vår sida krävs att vi inte förväntar oss att de utför arbeten exakt som vi skulle ha gjort dem. Det blir i allmänhet tillräckligt bra. När de bygger något får de också sätta upp en skylt med sina namn så att man ser vem som har utfört arbetet.

Alla wwoofare måste också göra en fågelholk eller ett insektshotell innan de lämnar gården. Även de märks med namn och årtal. Då får vi en påminnelse om de människor som besökt vår gård varje gång vi ser namnet, men det visar också att vår gård omöjligt kan skötas av bara två vuxna människor. Vi behöver våra grannar, vänner, nätverk, praktikanter och wwoofare. Vi tror även att vi bidrar med något viktigt i deras liv.

YLVA LUNDIN OCH JONAS DAHL bor på Östängs gård utanför Alingsås. Blogg: www.ostangsgard.se. Facebook: www.facebook.com/ostangsgard. Instagram: @ostangs_gard.